

Lexicographic Bulletin

Vol 15 (1985)

Lexicographic Bulletin

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ
1985

Πλαταμώνας

Agapitos Tsopanakis

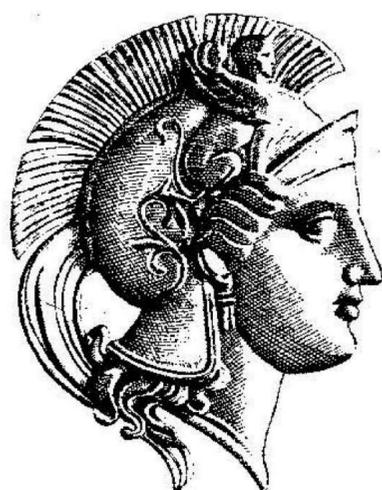
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ

1985

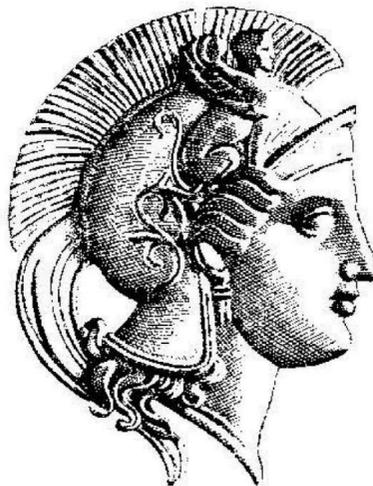
ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ
BULLETIN LEXICOGRAPHIQUE
15 (1983)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ

1985

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΗΣ ΤΕ ΚΟΙΝΩΣ ΟΜΙΛΟΥΜΕΝΗΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ

Λεωφόρος Συγγροῦ 129 - Β. Δίπλα 1. Ἀθήνα 117 45

Διευθύνων : ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ. ΚΟΝΤΟΣΟΠΟΥΛΟΣ

ACADEMIE D'ATHENES
CENTRE DE REDACTION DU DICTIONNAIRE HISTORIQUE
DU GREC MODERNE (LANGUE COMMUNE
ET DIALECTES)

129, Bd Syngrou - 1, rue V. Dipla. Athènes 117 45

Administrateur : NICOLAS G. CONTOSSOPOULOS

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδες
<i>Αγαπητού Τσοπανάκη: Πλαταμώνας</i>	5- 10
<i>Αντώνη Δ. Μπουσμπούκη: Τοπωνύμια από την Πιάλεια Τρικάλων</i>	11- 30
<i>Αντώνη Δ. Μπουσμπούκη: Λέξεις του ελληνο-ιταλικού γλωσσικού χώρου</i>	31- 48
<i>Δημητρίου Α. Κρεκούκια: Αρχαιοπινή τοπωνύμια Λευκάδας</i>	49- 59
<i>Νικολάου Γ. Κοντοσοπούλου: Επτανησιακά γλωσσογεωγραφικά</i> ..	61- 67
<i>Νικολάου Γ. Κοντοσοπούλου: Λημνικά γλωσσικά</i>	69- 76
<i>Άντας Κατσίκη-Γκιβάλου: Η γλώσσα του Παλαμά και των δημοτικών τραγουδιών</i>	77-102
<i>Ελευθερίας Γιακουμάκη: Η αισθητική αξία της παραβίασης του γλωσσικού κανόνα στην ποίηση</i>	103-113
<i>Σταύρου Γ. Κατσουλέα: Βυζαντινά επώνυμα Ικαρίας</i>	115-134
<i>Χριστίνας Μπασέα-Μπεζαντάκου: Γλωσσογεωγραφικές παρατηρήσεις στο ιδίωμα της περιοχής Αλαγονίας</i>	135-164
<i>Θανάση Νάκα: Λαϊκή γλώσσα και δημοτικό τραγούδι</i>	147-158
<i>Θανάση Νάκα: Μετοχικά</i>	159-197
<i>Άγγελου Γ. Αφρουδάκη: Καλυμνιακά Τοπωνύμια, Α'</i>	199-214
<i>Γιάννη Ηλιούδη: Αλλόφωνα του λ στο γλωσσικό ιδίωμα των προσφύγων από το Καβακλί της Αν. Ρουμελίας</i>	215-231
<i>Χριστίνας Μπασέα-Μπεζαντάκου: Παρωνύμια από περιοχή της Έξω Μάνης</i>	233-257
<i>Γιάννη Ηλιούδη: Το προθετικό «α» στο γλωσσικό ιδίωμα των προσφύγων από το Καβακλί της Ανατολικής Ρουμελίας</i>	259-269
<i>Χρυσ. Τσικριτσή-Κατσιανάκη: Μερικά διορθωτικά στα «οικογενειακά μας ονόματα» του Μ. Τριανταφυλλίδη</i>	271-277
<i>Σταύρου Μάνεση: Η συμβολή της βυζαντινής κληρονομιάς στην καλύτερη γνώση της νέας ελληνικής γλώσσας</i>	279-300

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

<i>Ελευθερία Γιακουμάκη: Αναστασίου Καραναστάση «Ιστορικό Λεξικό των ελληνικών ιδιωμάτων της Κάτω Ιταλίας»</i>	301-310
<i>Michel Contini: Giulio Paulis «Lingua e cultura nella Sardegna bizantina»</i>	311-316

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ

<i>Άντας Κατσίκη-Γκιβάλου: Μιχάλης Χρ. Οικονόμου (1896-1984)</i>	317-323
--	---------

ΠΛΑΤΑΜΩΝΑΣ

Ἐκ τῶν καιρῶν πρῶτον ἐπιβλητικὸν κάστρον τοῦ Πλαταμῶνα, ἐπιβλητικὸν ἀπὸ τὸ μηδενικὸν ὑψόμετρο τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, περιτριγυρισμένον ἀπὸ πράσινη βλάστησι, στήν ὁποία ἐπικρατοῦν σὲ μεγάλην ἔκτασιν καὶ ἀφθονίᾳ τὰ πλατάνια, δὲν εἶχα καμιάν ἀμφιβολίαν ὅτι τὸ ὄνομα ἦταν περιεκτικόν: *Μυρτώνας, Κουμαρώνας* κλπ. εἶναι συνηθισμένα τοπωνύμια σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος. Καὶ μοῦ ἔκαμνε, γι' αὐτό, ἐντύπωση ὅτι ἐμφανίζονταν διάφορες ἐτυμολογίαι πρὸς παραγνώριζαν αὐτὸ τὸ βασικὸν γεγονὸς καὶ στρέφονταν πρὸς ἄλλας κατευθύνσεις. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι τὴν ἴδιαν στάσιν συνάντησα καὶ σὲ μελέτας γιὰ ὅμοια τοπωνύμια τῆς ἑλληνόφωνης Κάτω Ἰταλίας, γραμμένες μάλιστα καὶ ἀπὸ διακεκριμένους ἐπιστήμονες.

Ὁ Μαργαρίτης Δήμιτσας, στὸ μνημειακὸν ἔργον τοῦ *Ἀρχαία Γεωγραφία τῆς Μακεδονίας*, Ἀθῆναι 1870, Μέρος Α', σ. 156, ἀναφέρει παρενθετικὰ τὸ τοπωνύμιον ὡς ὄνομα ποταμοῦ: «Ὁ Ἀπίλας (Πλαταμῶν), ὁ μεσημβρινώτατος πάντων, πηγάζων ἐκ μιᾶς τῶν μεσημβρινῶν παραφυάδων τοῦ Ὀλύμπου, ..., λίαν ὀρμητικὸς...», δὲν ἐπιχειρεῖ ὅμως ἐτυμολογίαν. Στὸ Β' Μέρος τοῦ ἴδιου βιβλίου, Ἀθήνησι 1874, σ. 62-63, ἀναφέρεται στήν ἀρχαίαν πόλιν Ἡράκλειον, τὴν γὰρ τὸ ὁποῖον ἐπιλέγει: «Αὕτη καταστραφεῖσα κατὰ τὸν μεσαιῶνα καὶ μάλιστα μετὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα, ὅτε ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου ἀναφέρεται ὡς ὑπάρχουσα, καὶ ἀνοικοδομηθεῖσα μετωνομάσθη Πλαταμῶν (1) καὶ ὑπὸ τὸν νέον τοῦτο ὄνομα μνημονεύεται ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν (2), περιγραφόντων αὐτὴν ὡς λίαν ὀχυρὰν καὶ φρούριον ἔχουσαν».

Στὴν σημ. 1 (σ. 63) ὁ Δήμιτσας διακριβώνει: «Ὅτι τὸ νέον τοῦτο ὄνομα ἐλήφθη ἐκ τῆς πετρώδους θέσεως, οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν διότι ἡ λέξις πλαταμῶν ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Ἀράτου (993 διοσημ. 261) δηλοῖ πέτραν ἀγχιβαθὴν καὶ ἐπιμήκη, ἐνθα λέγει 'Πλαταμῶν δὲ πέτρα ὀλίγον ἐξέχουσα τῆς θαλάσσης, λεία τις οὔσα καὶ ὀμαλὴ καὶ πλατεῖα'... Τοιαύτη δὲ ἡ θέσις τῆς Πλαταμῶνος. Πτολεμαῖος... ἐσφαλμένως προσάπτει τὸ ὄνομα τοῦτο τῷ Δίῳ»¹. Στὴν σημ. 2 ἀναφέρει τοὺς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς

1. Ἡ πληροφορία τοῦ Πτολεμαίου (Claudii Ptolemaei Geographia, ed. C.F.A. Nobbe, cum introductione a Aubrey Diller, Olms 1966, σ. 195 [III, 13, δ, 15]) λέει στήν σημ. 3: (Schol. ad § 15), «Δίον κολώνεια ἢ Πλαταμῶν».

πού μνημονεύουν τὸν Πλαταμώνα (Γεώργ. Ἀκροπολίτης, 13. αἰ., Καντακουζηνός, 14. αἰ.).

Ἐκεῖνο πού πρέπει νὰ παρατηρήσουμε ἀμέσως εἶναι ἡ παρεξήγηση τοῦ Δήμιτσα γιὰ τὸ σχόλιο τοῦ Ἀρατου: ἡ πέτρα πού ἐξέχει λίγο ἀπὸ τὴν θάλασσα, πού εἶναι λεία καὶ ὁμαλὴ καὶ πλατεῖα, κάθε ἄλλο παρὰ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸν ἐπιβλητικὸ καὶ ψηλὸ καὶ ἀπόκρημνο λόφο τοῦ Πλαταμώνα, ὅπου χτίστηκε ὁ περίβολος τοῦ κάστρου. Ὁ Σχολιαστὴς μιλά γιὰ τοὺς ἐπίπεδους καὶ λείους βράχους πού μόλις ἐξέχουν ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας καὶ λίγο τοὺς ἔλειπε γιὰ νὰ εἶναι ὕφαλοι.

Ὅπως εἴπαμε, σήμερα ἡ τοποθεσία εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὸ «κάστρο τοῦ Πλαταμώνα», καὶ ἀπὸ τὴν κωμόπολη Πλαταμώνας πού συγκροτήθηκε στὴν περιοχὴ, κυρίως στὰ μεταπολεμικὰ χρόνια, καὶ ἀποτελεῖ ἓνα πολυσύχναστο καὶ δροσερὸ θέρετρο γιὰ τὴν βόρεια Θεσσαλία καὶ τὴν Κεντρικὴ Μακεδονία. Καὶ φυσικὰ ἡ λέξη Πλαταμῶν προϋπήρχε, καὶ ὅταν χτίστηκε τὸ κάστρο ὀνομάσθηκε κάστρο τοῦ Πλ. Δὲν ἦταν ἀνάγκη ὁ λόφος νὰ λεγόταν Πλαταμῶν ἀπὸ πρωτύτερα. Ἦταν ἀρκετὸ νὰ λέγεται ἡ περιοχὴ καὶ νὰ ἦταν γεμάτη ἀπὸ ἓνα εἶδος δένδρου.

Τὸν τελευταῖο καιρὸ, ἀπὸ δυὸ δεκαετίες καὶ λίγο περισσότερο, ἀπέναντι στὸ κάστρο, πάνω ἀπὸ τὸν ἀμαξιτὸ δρόμο, σὲ ἀπόκρημνη καὶ χαραδρική τοποθεσία, γεμάτη κυρίως ἀπὸ κουμαριές καὶ πουρνάρια, μετακομίσθηκαν οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ Ἅγιος Παντελεήμονας, πού ἦταν ἀπομονωμένοι σὲ ἀρκετὸ ὑψόμετρο (600 μ. περίπου) στὴν ἴδια πλαγιὰ τοῦ Ὀλύμπου.

Τὸ κάστρο σώζεται ἀκόμα ἀρκετὰ καλὰ, παρ' ὅλην τὴν ἐγκατάλειψη, καὶ ἔχει περιγραφῆ ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Ἀπόστολο Βακαλόπουλο σὲ μιὰν ἀπὸ τὶς πρωτόλειες μελέτες του (<Τὸ κάστρο τοῦ Πλαταμώνα>, *Μακεδονικά* 1, 1940, 58-76), ἡ ὁποία ἐνσωματώθηκε ἀργότερα (1972, μὲ συμπληρώσεις) σὲ αὐτοτελὲς δημοσίευμα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν (Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη, Παράρτημα ἀρ. 37), μὲ τὸν τίτλο: *Τὰ κάστρα τοῦ Πλαταμώνα καὶ τῆς Ὠριάς Τεμπῶν καὶ ὁ τεκεὲς τοῦ Ἀλῆ Μπαμπᾶ*, ὅπου ἡ ἔρευνα γιὰ τὸ κάστρο τοῦ Πλαταμώνα καλύπτει τὶς σ. 11-61.

Πρώτην μνημόνευση τοῦ τοπωνυμίου ἀναφέρει ὁ Β. — παίρνοντάς τὴν ἀπὸ τὰ Θεσσαλονίκια μελετήματα τοῦ Στίλπ. Κυριακίδη (Θεσσαλονίκη 1938-39)² — αὐτὴν τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ Ἀλεξίου Γ' τοῦ Κομνηνοῦ (1198), ὅπου ἡ διατύπωση λέει: «ἐπίσκεψις Πλαταμῶνος»³.

2. Δὲν κάμνει καλὴν ἐντύπωση τὸ ὅτι ἡ μελέτη τοῦ Κυριακίδη στὴν παλιότερη ἐργασία τοῦ Β. χαρακτηρίζεται «ἀξιόλογη», καὶ στὴν μεταγενέστερη τὸ ἐπίθετο θουσιάστηκε.

3. Γιὰ τὴν ἐπίσκεψιν βλ. F. D ö l g e r, *Aus den Schatzkammern des heiligen Berges*, χρυσόβ. 34, 18 καὶ σχετικὴ σημείωση, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Γιὰ τὴν ἐπίσκεψιν Πλαταμῶνος βλ. Σ τ. Κ υ ρ ι α κ ί δ η ν, *Θεσσαλονίκια μελετήματα* σ. 35-36.

Και στις δυο εργασίες του ο Β. παράγει τὸ τοπωνύμιο ἀπὸ τὸ ἐπίθ. πλατύς, μὲ τὴν προσθήκη «...νομίζω ὅτι θὰ δήλωνε στὴν ἀρχὴ τὴ θαυμασία μακρὰ καὶ πλατεῖα ἀκρογιαλιά, ποὺ ἐκτείνεται κάτω ἀπὸ τὸ λόφο...».

Στὸ βιβλίο του *Saggio di Toponomastica Calabrese*, Firenze 1939, σ. 328, λήμμα 3129, ὁ καθηγητὴς Giovanni Alessio ἀναφέρεται στὸ *Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität*, Halle 1933, τοῦ Gerhard Rohlfs, ὁ ὁποῖος στὸ λήμμα 1725 (*Πλαταμών*) δίνει τὴν ἐρμηνεία «breiter Raum, breiter Stein», παραθέτοντας τὸ τοπωνύμιο Kyatamone, ἕναν δρόμο στὴν προκουμαία τῆς Νεάπολης, ποὺ σὲ κώδικα τοῦ ἔτους 976 διαβάζεται Platamone. Ὁ Alessio προσθέτει τοὺς τύπους Petramone, ἕναν δρόμο Via Platamone στὸ Atrani (Amalfi), καὶ Pietamone ἀπὸ τὸ νησί τῆς Ἑλβας.

Ὁ ἴδιος ὁ Rohlfs, στὴν νέα ἐκδοση τοῦ κατωιταλικοῦ λεξικοῦ του, μὲ τὸν καινούργιο τίτλο *Lexicon Graecanicum Italiae Inferioris*, Tübingen 1964, σ. 408, προσθέτει στὶς προηγούμενες πληροφορίες του καὶ τὸ Stagno di Platamone καὶ τὸ σαφηνίζει μὲ τὸ «Name einer Lagune bei Sassari (Sardinien)»· προσθέτει ἐπίσης τὸ «monte Platimone bei Trapani (Siz.)», μὲ ἀναφορὰ στὰ τοπωνύμια Πλαταμώνας τῆς Σάμου, Καρπάθου, Ἰκαρίας, καὶ μὲ ἐτυμολογικὴ προσέγγιση πρὸς τὸ πέτρα («mit Einfluss von πέτρα 'Stein' kos. *Petragume* 'Felsblock', 'macigno' RIL 79, 82»).

Ὁ Alessio (ἔ. ἀ. 3194) στὸ λήμμα *πλατανία* (χώρα;) «*plataneto*» παραθέτει *Πλατανιά*, *Πετρανία* καὶ τὸ σικελικὸ τοπων. *Platané* (Acinale), *platanà* (*petrunà*), *πλατανᾶς* «*plataneto*». Ὁ ἴδιος ξαναγύρισε στὸ ἴδιο θέμα στὸ ἄρθρο του «*Grecità e Romanità nell' Italia Meridionale*», *Rendiconti di Archeologia, Lettere e Belle Arti di Napoli* 1976 σ. 187 μὲ λήμμα* *platanonnis*, λατινικὴν τάχα λέξη, ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη ἐλληνικὴ *πλαταμών-ος*, καὶ μὲ παράθεση τῶν σημασιῶν τῆς τελευταίας ἀπὸ τὰ Λεξικά, μνημονεύοντας ἀπορριπτικὰ τὸν De Bartholomaeis (AGI 15, 1901, 352) «*il quale interpreta erroneamente la voce come plataneto*», καὶ προσθέτοντας (σ. 188) ὅτι «*l'essatta etimologia (προφανῶς ἀπὸ τὸ πλατύς) era stata indicata da Francesco Tranquillino Moltedo, Il Grecismo di Napoli, p. 21*».

Θεωρῶ ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι συνάδελφοι, ἐπειδὴ εἶναι γλωσσολόγοι, εἶναι λιγότερο δικαιολογημένοι νὰ ἀνάγουν τὸ π λ α τ α μ ὶ ν στὸ ἀρχαῖο π λ α τ α μ ὶ ν καὶ στὴν ἔννοια τοῦ πλατύς, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν εἶναι, προπάντων ὅταν ὁ De Bartholomaeis εἶχε ὑποδείξει πρὶν ἀπὸ τόσες δεκαετίες τὸ σωστό. Τὸ κάστρο τοῦ Πλαταμώνα καὶ τὰ διάφορα ὅμοια τοπωνύμια ὀφείλουν τὸ ὄνομά τους στὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῶν περιοχῶν στὶς ὁποῖες βρίσκονται, καὶ αὐτὸ εἶναι ἢ συνηθισμένη ἀφθονία πλατανιῶν σὲ περιοχὲς μὲ τρεχάμενα νερά, ὑπόγεια ἢ ἐπίγεια, πηγές ἢ ποτάμια, στὴν στεριά ἢ καὶ κοντὰ στὴν θάλασσα. Καὶ μοῦ φαίνεται ὅτι δὲν ὑπάρχει πιὸ εὐκόλη ἀνομοίωση, πιὸ ὑποχρεωτικὴ θὰ ἔλεγα, ἀπὸ τὴν ἀνομοίωση δύο γειτονικῶν ν (ν + ν). Δίνω μαρτυρίες ἀπὸ τὰ

ιδιώματα τῆς Ρόδου: ὄνωνίς, ἢ ἄνωνη, Ψίνθ. > ἄνωμη, ἀναμένω-ἀνημένω > λη-
μένω, ἀναφάντης > ἀλαφάντης, ὁ (ἢ καπνοδόχος τοῦ τζακιοῦ), ἐνυφάντρια > λε-
φανταριά, λαφανταριά, κανοναρχῶ > καλαναρκῶ κ.ἄ.⁴

Τὸ ὅτι σὲ πολλὰ ἢ ἀνομοίωση $\nu + \nu$ δίνει $\nu + \lambda$ ἢ $\lambda + \nu$ αὐτὸ δὲν σημαίνει
τίποτε περισσότερο γιὰ τὴν περίπτωσή μας ἀπὸ τὸ ὅτι τὸ ἀρχικὸ πλαταμών(ας)
εἶχε ἤδη ἓνα λ στὴν ἀρχὴ κιόλας τῆς λέξης, κι ἓνα δεύτερο λ θὰ ἦταν ἀδύνατο
νὰ δημιουργηθῆ ἀπὸ τὴν ἀνομοιωτικὴ ἀντικατάσταση· ἓνας ὑποθετικὸς π λ α-
τ α λ ὦ ν α ς θὰ ἦταν ἀπίθανος⁵. Ἔτσι ἐξηγεῖται ἄλλωστε καὶ ἡ ὁμοιόμορφη
ἀνομοιωτικὴ τροπὴ τοῦ $\nu + \nu$ σὲ $\mu + \nu$ καὶ στὰ ἐλλαδικὰ καὶ στὰ κατω-
ιταλικά (ἐλληνικά) τοπωνύμια.

Ἔχουμε ἐπομένως καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἓνα τοπωνύμιο μὲ τὴν κατάληξη
-ὦν-ῶνος, ἢ ὁποῖα ἐδήλωνε τὴν πλησμονὴ ὅπως ἔλεγαν παλιότερα, τὴν πληθῶ-
ρα θὰ λέγαμε σωστότερα σήμερα, ἀπὸ ἓνα ὀρισμένο εἶδος, συνήθως φυτικό.

Τὸ ὅτι ὁ ἀρχαῖος πλαταμών (<πλατύς) πρέπει νὰ ἀποκλεισθῆ, αὐτὸ νομίζω
ὅτι μποροῦμε νὰ τὸ στηρίξουμε στὴν ποιητικὴ ὑφὴ τῆς λέξης καὶ στὴν ἐξαφά-
νισή της ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Χριστοῦ, καὶ μάλιστα στὴν μὴ ἐπιβίωσή
της στὰ Νέα Ἑλληνικά, ὅπου μόνο τὸ πλάτωμα θὰ θυμηθοῦμε σὰν συγγενικὴν
κάπως λέξη. Τὰ ἰσιώματα ἐπάνω σὲ λόφους, αὐτὰ ποὺ θὰ ὀνομάζονταν τάχα
πλαταμώνες, στὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου καὶ στὰ Δωδεκάνησα ὀνομάζονται πλάτσες
(ἢ πλάτσα), προφανῶς ἀπὸ τὸ λατ. platea, κι αὐτὸ ἀπὸ τὸ θηλ. ἢ πλατε(ῖ)α,
κάτι ποὺ βεβαιώνει ὅτι ἡ λ. πλαταμών μὲ τὴν ἴδια ἔννοια δὲν ἦταν σὲ λαϊκὴ
χρῆση ὥστε νὰ γίνῃ τοπωνύμιο, καὶ εἶχε νωρὶς χαθῆ. Ἡ ἴδια λέξη ἐμφανίσθηκε
σὲ μεταγενέστερες ἐποχὲς μὲ τὴν νεότερη φωνητικὴ τῆς ἰταλικῆς γλώσσας ὡς
πιάτσα (piazza), μόνο μὲ τὴν σημασίαν τῆς πλατείας (τοῦ χωριοῦ κλπ.), ἐνῶ
οἱ πλάτσες, ὅπως εἶπαμε, σημαίνουν τὰ ἰσιώματα ἐπάνω στοὺς λόφους.

Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ μοῦ φαίνεται ὅτι ἔχει μεγαλύτερη σημασίαν εἶναι ὅτι
ἔχει διασωθῆ ἐπιγραφικὰ (IG 14, 352 II 12, 17) ἀπὸ τὴν Ἀλαισα τῆς Σικελίας
ὁ διαλεκτικὸς (δωρικὸς;) τύπος πλάταμος, δυὸ φορές στὴν ἴδια ἐπιγραφή, ὥστε
νὰ ἀποκλείεται τὸ χαρακτηριστικὸ λάθος, ὁ ὁποῖος, ἂν σημασιολογικὰ εἶναι ὁ ἴδιος
μὲ τὸ πλάτανος, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ θεωρήσουμε ὅτι καὶ τὰ κατωιταλικά, σικε-
λικὰ, σαρδηνιακὰ κλπ. τοπωνύμια — καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ καὶ τὸ θεσσαλομακεδο-
νικὸ — δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀποτελοῦν ἐπιβιώσεις τοῦ ἀρχαιοδιαλεκτικοῦ αὐτοῦ
τύπου, ὁπότε τὸ ἱστορικὸ κέρδος μας εἶναι μεγαλύτερο. Τὸ Greek-English
Lexicon τῶν Liddell - Scott - Jones κλπ.⁹ περιλαμβάνει τὴν λ. στὰ Addenda

4. Βλ. A. G. Tsopanakis, La phonétique des parlers de Rhodes, Athen 1940, σ. 141. Τώρα: Συμβολὲς στὴν Ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας. Μέρος I, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 194.

5. Γιατὶ τὰ δύο γειτονικά $\lambda + \lambda$ μαζὶ μὲ τὸ τρίτο δημιουργοῦν εὐνοϊκὲς συνθῆκες γιὰ καινούργιαν ἀνομοίωση.

μέ τήν ἔνδειξη «dubious sense». Θὰ μοῦ ἐπιτραπῆ νά ὑποστηρίξω ὅτι ἡ λ. στὰ συμφραζόμενα μέσα στὰ ὁποῖα βρίσκεται — καθορισμός μεριδίων (κλήρων) γιά διανομή σέ γεωργούς — μπορεῖ πολὺ καλὰ νά σημαίνει πλάτανος: IG 14, 352 Π 12, 17α (ἐλαιοκόμιον δίκλαρον). Ἐπὶ τοῦ τέρμονος τοῦ ὑπὸ τὰν Ἄσπίδα ἐς τὸν πλάταμον, εἶ τέ(ρμων), καὶ ἐς τὰν ἐλαίαν, ἐν ᾧ τέ(ρμων)... καὶ ὡς τὰ ὅρια τοῦ ζ' κλάρου ἐς τὸν τέρμονα καὶ ὡς ὁ τέ(ρμων) ἄχρι κατὰ τὸν πλάταμον, τούτῳ τῷ κλάρῳ ἔπονται αἱ ἐλαῖαι αὗται αἱ ἐπιγεγραμμέναι».

Βλέπουμε λοιπὸν ὅτι ἐδῶ ἔχουμε τὸν καθορισμὸ τῶν ὁρίων ἐνὸς χωραφιοῦ μέ ἐλιές, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο κλήρους (δίκλαρον). Ἡ περιγραφή ξεκινᾷ ἀπὸ μιὰν τοποθεσίαν ποὺ τὴν ἔλεγαν Ἄσπίδα, γιὰτὶ προφανῶς θὰ ἦταν κανένας ὀμαλὰ κυρτωμένος λοφίσκος, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸ συνοριακὸ σημάδι (τέρμων) ποὺ βρισκόταν κάτω ἀπὸ αὐτήν, κατέβαινε (πήγαινε;) ὡς τὸν πλάτανο, ὅπου (εἶ = ἦ) βρισκόταν ἄλλο συνοριακὸ σημάδι, καὶ στήν ἐλιά, ποὺ καὶ σ' αὐτήν ὑπῆρχε συνοριακὸ σημάδι, γιὰ νά ξαναγυρίσῃ ξανά στὸν ἴδιο πλάτανο, καὶ νά δηλώσῃ ὅτι σ' αὐτὸ τὸ κομμάτι ἀνήκουν (ἔπονται = αὐτὸν τὸν κλῆρο τὸν ἀκολουθοῦν, τὸν συνοδεύουν) αὐτὲς οἱ ἐλιές, οἱ ἐλιές τοῦ ἐλαιοκομίου. Ἡ ἐλιά στήν ὁποία μπῆκε τὸ σημάδι — ἴσως καὶ μιὰ ἄλλη μέ σημάδι — θὰ βρισκόνταν σὲ τέτοια θέση ὥστε θὰ ἀποτελοῦσαν τέρμονα⁶. Λιγότερο πιθανὴ μοῦ φαίνεται ἡ ἀποψη τοῦ ἐκδότῃ τῶν IG 14, Kaibel, ὁ ὁποῖος ἀπορρίπτει, σωστά, τὴν ἀποψη τοῦ Franz ὅτι ὁ πλάταμος καὶ ὁ Ράχας (ἢ ραχᾶς) εἶναι ὀνόματα ποταμῶν, προτείνει ὅμως νά θεωρηθῇ ὁ πλάταμος ἀντίστοιχος τοῦ πλαταμῶν (= πλάτωμα κττ.) καὶ ὁ ράχας ἀντίστοιχος τοῦ ράχης, ἢ (τῆς ράχεως). Γιά τὸ ράχης-ράχας μπορεῖ — καὶ μᾶλλον πρέπει — νά ἔχη δίκαιο. Γιά νά τὸν δικαιώσουμε ὅμως καὶ γιά τὸ πλάταμος-πλαταμῶν, θὰ ἔπρεπε νά ὑποθέσουμε ὅτι ὅλο τὸ ἐλαιοκόμιον αὐτό, τὸ δίκλαρον μάλιστα, ἦταν πλαγιά ποὺ κατέβαινε σὲ πλάτωμα, πράγμα ποὺ δὲν ἀποκλείεται βέβαια, ἀφοῦ ξεκινᾷ ἀπὸ κάποιο ὕψωμα (τὴν Ἄσπίδα), τὸ θεωρῶ ὅμως μᾶλλον δύσκολο, ἀπὸ τὴν περιγραφή: «ἐς τὸν πλάταμον, εἶ τέρμων». Ἐνας πλάτανος σὲ μιὰν ἄκρη κτήματος (ὅπως καὶ ἡ ἐλιά) εἶναι ὅ,τι χρειάζεται γιά νά δηλωθῇ τὸ σύνορο. Πῶς νά θεωρήσουμε ἐξίσου ικανοποιητικὸ τὸ πλάτωμα, ὅπου θὰ βρισκεται τὸ συνοριακὸ σημάδι; Σὲ ποιὸ σημεῖο τοῦ πλατώματος; Καὶ τί εἶδους πλάτωμα θὰ ἦταν ἂν ἦταν τόσο στενό, ὥστε νά ὑπάρχη ἕνας τέρμων;

6. Γιά τὴν παρουσία τῆς λ. βλ. Λεξικά. Περισσότερα σὲς μελέτες μου «Elementi grammaticali di lingua greca medioevale», Studi linguistici in memoria di Oronzo Parlangeli, Galatina 1976, σ. 361-383 καὶ «Echi classici nel greco della Magna Grecia bizantina», Atti del 17. Convegno di Studi sulla Magna Grecia. Taranto 1977. Napoli 1978, 175-192. Τώρα: Συμβολὲς στὴν ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας. Θεσσαλονίκη 1983, Μέρος II, σ. 525-47 καὶ 565-582.

Σὲ ὅλα τὰ παρόμοια ἔγγραφα, ὅπου ὑπάρχουν περιγραφές κτηματικῶν συνόρων, χρησιμοποιόταν πάντα καὶ χρησιμοποιεῖται ἀκόμα ἡ ἴδια διαδικασία καὶ παράλληλη τεχνική. Δίνω ἓνα δεῖγμα ἀπὸ ἓνα ἀγιορείτικο τοῦ 1098: «διέρχεται τὸ λίθινον λαβράτον τὸ ἔχον καὶ σταυρὸν λελατομημένον καὶ τὸ δένδρον τὸ ἡμεράδιον (= ἡμερο, πιθανῶς δρῦν)⁷ τὸ ἐσφραγισμένον τὸ ἱστάμενον εἰς τὸν βάσταγα καὶ διέρχεται τὰ δύο δένδρα τὰ ἐσφραγισμένα ἡγουν τὸν πρινὸν καὶ τὸ ἡμεράδιον... καὶ ἔρχεται ἕως τοῦ τρικλῶνου μεγάλου δένδρου τοῦ ἱσταμένου εἰς τὸν αὐτὸν βάσταγα...»⁸.

Ὅσο γιὰ τὴν λ. πλατανῶν-ῶνος, αὐτὴ ἐμφανίζεται γιὰ πρώτη φορὰ στὸν Διοσκουρίδην (1. αἰ. μ.Χ.) 4,73 — μὲ πολὺ ἐνδιαφέρουσα καὶ πολὺ χαρακτηριστικὴ ν. 1. πλαταμῶσι (!) — καὶ στὸν Ἡρωδιανὸ (2. αἰ. μ.Χ.) 1,34 κ.ά. Ὁ ἀρχαιότερος τύπος τοῦ περιεκτικοῦ ἦταν ὁ πλατανιστοῦς-οὔντος, γιὰτὶ καὶ ὁ ἀρχαιότερος τύπος τοῦ δένδρου ἦταν ἡ πλατάνιστος. Τὸ Greek-English Lexicon τῶν Liddell - Scott - Jones κλπ.⁹ καὶ τὸ A Latin Dictionary τῶν Lewis - Short (τῆς Ὁξφόρδης) βεβαιώνουν ὅτι ἡ λ. πλατανῶν εἶναι γραμμένη ἐλληνικὰ καὶ στὴν ἐπιστολὴ 1,3,1 τοῦ Πλίνιου τοῦ Νεώτερου, ἡ ἔκδοσις ὅμως τοῦ M. Schuster (Λειψία, Teubner) 1952 γράφει: «quid platanon opacissimus» χωρὶς ἄλλην ἐνδειξὴ στὸν appar. cr. Ἡ λατινικὴ λ. ἦταν platanetum, ὁ ἐλληνικὸς τύπος ὅμως χρησιμοποιήθηκε καὶ ἀπὸ ἄλλους ἐλληνομαθεῖς λόγιους Λατίνους συγγραφεῖς (Βιτρούβιος, Πετρώνιος, Martialis κ.ἄ. βλ. Lewis - Short ἐ.λ.).

ΑΓ. ΤΣΟΠΑΝΑΚΗΣ

7. Αὐτὸ φαίνεται καλύτερα ἀπὸ τὰ παρακάτω, δηλ. «τὸν πρινὸν καὶ τὸ ἡμεράδιον». Ἡ ὀξυτόνηση τοῦ πρινὸς σώθηκε ὡς σήμερα στὰ Ροδ. ἰδιώμ.: ὁ περὸς καὶ ἀπὸ τὴν αἰτιατ. τὸν πρινὸν > ὁ ἀμπερὸς, ὑποκορ. περνάλλι (κοιν. πουρνάρι).

8. Βάσταξ, ὁ, ἡ βάσταγας ὁ, εἶναι ὁ ἀναλημματικὸς τραχαλόχτιστος τοῖχος — σήμερα βασταδιά, ἡ Ροδ. ἰδιώμ.: ἄλλοῦ τραπεζιά, ἡ. Βαστά(γ)ι, τὸ— γεν. τοῦ βασταδιοῦ (Σάλακ. - Ρόδ.) εἶναι τὸ πλεκτὸ κορδόνι ποὺ κρατᾷ τὴν σάκ(κ)α, τὸ σακκούλλι κλπ. Τὸ ἀπόσπασμα τοῦ ἐγγράφου εἶναι παρμένο ἀπὸ τοῦ F. Dölger, Aus den Schatzkammern des heiligen Berges ἀρ. 65, σ. 182, 3-7.